

DISIDENȚA ÎN REGIMUL COMUNIST ÎN ROMÂNIA

STUDIU DE CAZ - DOINA CORNEA

PAICA Ana Maria Roxana*

ABSTRACT

SHORTLY, THE DISSIDENTS, AT LEAST THE ONES WHO ARE KNOWN AS SUCH, WERE WHAT WE COULD CALL PUBLIC INTELLECTUALS. THE TERM OF DISSIDENT WAS NOT INVENTED BY THOSE WHO COULD HAVE BEEN PLACED INTO THIS CATEGORY. FURTHERMORE, THE TERM WAS ADOPTED WITHOUT ANY SHADE OF ENTHUSIASM BY THOSE CONCERNED OUT OF THE NEED OF SELF DEFINING THEIR OWN ACTIONS OF PROTEST IN A COMMON LANGUAGE WITH THE WESTERN. NEVERTHELESS, IT IS A TERM THAT, IN THE ABOVEMENTIONED SENSE – OF A PERSON THAT PUBLICLY EXPRESSES THEIR DISAPPROVAL OF THE COMMUNIST REGIME – WAS FAMOUS UNTIL 1989, BEING ASSUMED FROM JOURNALISM INTO ACADEMIC AND POLITICAL ENVIRONMENT. IN ROMANIA, THIS DEFINITION IS FAR FROM BEING CONSISTENTLY USED. DUE TO THE FACT THAT THE ROMANIANS THAT FIT TO THE STRICTLY ACKNOWLEDGED TERM – THE DISSIDENT ARE THOSE WHO OVERTLY CRITICISED COMMUNISM, ASSUMING ALL THE RISKS THAT FOLLOWED FROM THIS – WERE IN SMALL NUMBER, THE DEFINITION WAS USED AFTER 1989 AND WITH REFERENCE TO PERSONS THAT NEVER EXPRESSED PUBLICLY THEIR CRITICAL OPINIONS, BUT WHO, OPPOSITE TO OTHERS, DID NOT PRAISE THE REGIME. IN WHAT FOLLOWS, THE DISSIDENCE IN COMMUNIST ROMANIA WILL BE REVIEWED IN THE ABOVE MENTIONED SENSE AND UNANIMOUSLY ACCEPTED BY THOSE WHO WATCHED THE EVOLUTION OF THE SOVIETIC BLOCK IN THE 1970'S AND 1980'S.

Polonia și România sunt două țări aflate pe același continent, la o oarecare apropiere geografică, însă cu destine cât se poate de diferite. Încă de la începutul secolului XX, între cele două au existat și alte tipuri de apropiere: în politica externă, în chestiuni economice, alianțe politico-militare. România și Polonia au fost de aceeași parte a Cortinei de Fier, însă apropierea de momentul căderii acestei cortine a dat startul unor diferențe care vor deveni în timp, și chiar până în prezent, diferențe ireconciliabile. Polonia a avut o traiectorie ascendentă, iar România, una nu prea favorabilă. Lucrarea de față abordează trecerea de la totalitarism la democrație în România și Polonia - perioada 1980-1996. Regimul politic existent în România și Polonia înainte de 1989 s-a caracterizat printr-o presiune ideologică exercitată asupra intelectualității românești și poloneze. Cenzura, precum și faptul că SUA erau considerate de către statele comuniste dușman sunt atitudini

*Doctorand Universitatea Bucuresti, Facultatea de Istorie an II

care făceau parte dintr-un cadru mai larg ce s-ar defini prin viziunea decadenței capitalismului și înflorirea sistemului socialist. Dincolo de limbajul de lemn inerent unei astfel de teme de discuție, România și Polonia au avut de urmat un drum comun cu alte popoare din sud-estul european. Un drum pe care Polonia l-a urmat cu calm, cu chibzuință (au existat și în Polonia mișcări, rebeliuni, fronturi, împărțiri prieten/inamic, însă la o privire de ansamblu, trecerea de la totalitarism la democrație a fost una firească, urmând cursul evenimentelor, iar după anii de răscruce 1989/1990 atât de definatorii pentru moartea unui sistem și nașterea altuia nou, sau revenirea la un sistem crezut mort – aici subiectul este discutabil), iar România l-a urmat în salturi, abrupt, experimentând, eșuând, și, ca opinie proprie, adâncindu-se și mai mult în nisipurile mișcătoare din care multe alte țări s-au salvat singure. Motivele pentru acest curs al evenimentelor sunt varii, însă îmi permit să mă gândesc că moștenirea și tradiția istorică, mentalitățile, deschiderea și încredința față de nou, precum și un anumit grad de civilizație și cizelare individuală, au avut un cuvânt greu de spus în devenirea a ceea ce sunt astăzi Polonia și România. Startul a fost același: crize, tensiuni, saturatie, însă la finis a ajuns doar o câștigătoare.

Ceea ce frapează la criza poloneză este amploarea: provocată, de o mișcare contestatară a muncitorilor, ea se extinde foarte rapid. Puterea își dă seama mai mult ca niciodată că pierde autoritatea. Încă din luna august 1980, conflictul de la șantierele navale din Gdansk capătă o importanță politică majoră. Puterea se vede silită să accepte concesiile despre care nimeni nu știe până dă semne de nerăbdare; primul secretar al partidului din ultimii zece ani, Edward Gierek, este schimbat cu un om al aparatului de partid, Stanislaw Kania, complet depășit de evenimente. În vreme ce la Moscova neliniștea crește, în Polonia se dezvoltă fenomenul „sindicatelor libere” (ilegale în regimurile comuniste), îndeosebi Solidarnosc unde pot merge. Intelectualii se alătură muncitorilor și, în fața sporirii incertitudinilor URSS care, în octombrie 1980 are deja patru milioane de membri ce-și manifestă astfel opoziția față de regimul comunist. 1980 va fi deci anul înființării sindicatelor libere și al începutului alianței dintre intelectuali, muncitori și Biserică. În 1981, noul prim-secretar al partidului, Stanislaw Kania, încearcă să pună capăt dezagregării sistemului printr-un acord cu Lech Walesa, a cărui popularitate în fruntea sindicatului Solidarnosc este enormă.

Mișcările revendicative din Polonia vor da lovitură de grație Uniunii Sovietice și duopolului. Ele se desfășoară în climatul marcat de revenirea Statelor Unite pe scena internațională, odată cu alegerea lui Ronald Reagan, și cu dispariția conducerii colective sovietice.

În România, Nicolae Ceaușescu, descumpănit de inițiativele Moscovei, încearcă să-și consolideze puterea accelerând politica de „sistematizare” care constă în distrugerea echilibrului sociocultural existent

și înlocuirea lui cu o utopie ce tindea să unifice modul de viață urban cu cel rural. În același timp, el se angajează tot mai adânc în represiune și închide granițele. La acestea se adaugă o dorință puternică de a scăpa de datoriile externe, pe care se încapățânează să o returneze punând populația țării să facă ce au făcut și strămoșii lor când turcii adunau birurile - să strângă cureaua. Dar o populație care își cumpără mâncare, haine și încălțăminte pe cartele, care nu are curent în timpul nopții și își pierde copiii în maternități pentru că regimul decide să facă economii la curent, o populație care vede că produsele industriei naționale iau calea exportului și care așteaptă în zadar la cozi de la 4 dimineața la lapte, carne și pâine, este o populație al cărei spirit este anihilat treptat-treptat. Însă liderul de la București a preferat să privească spre Casa Poporului care se înalta pe ruinele vechiului București și să ignore ură care creștea în ochii românilor și care se va focaliza în decembrie 1989 în distrugerea unui sistem canceros.

Marea mișcare ce va duce la dezintegrarea sistemului sovietic din Europa a venit însă din Polonia. În ciuda unei reprimări viguroase, premierul Jaruzelski n-a reușit să „normalizeze” țara. Chiar dacă puterea și-a recăpătat încrederea în sine încă din decembrie 1982 și a slăbit presiunea legii marțiale, renunțând la ea în 1986, este evident că n-a reușit să-i reducă la tăcere pe contestatari. Sindicatul Solidarnosc și-a continuat activitatea în clandestinitate. Walesa și-a păstrat intact prestigiul. Situația economică era dezastruoasă. Datoria externă crescuse. Dominația partidului comunist este cu atât mai contestată cu cât situația de la Moscova evoluează rapid.

Salutând reformele din URSS, Jaruzelski a socotit fără îndoială că ele vor permite găsirea unei căi de mijloc între ambițiile sindicatului Solidarnosc și menținerea sistemului socialist în Polonia. În realitate, mișcarea inițiată în URSS a destabilizat profund regimul militarilor.

Revoluția din decembrie 1989 a schimbat această situație prin faptul că România și Polonia și-au schimbat orientarea în politica externă, având ca prioritate la momentul respectiv integrarea în structurile euro-atlantice. Relația cu SUA a cunoscut în acest context o revigorare după mai mulți ani de tensiune. Toate guvernele care s-au succedat la putere încă din 1990 au stabilit dezvoltarea relației cu SUA drept un obiectiv deosebit în cadrul programului lor de guvernare. Ca urmare a acestui fapt România și Polonia și-au concentrat atenția în această direcție reușind să încheie tratate importante în vederea atingerii obiectivului propus. O lucrare importantă, în sensul că poate oferi un model de analiză este cartea *“Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel”* a lui Vladimir Tismăneanu deoarece se constituie într-o reflexie a perioadei postcomuniste bazată pe o analiză echilibrată a factorilor care au condus la revoluțiile din 1989 precum și o înțelegere a moștenirii staliniste est-europene îmbinată cu dezvoltarea instituțiilor democratice. O lucrare care analizează moștenirea communistă și în general situația României în postcomunism cu implicații în imaginea României în exterior este lucrarea *“Postcomunismul”* scrisă de Leslie Holmes.

Modalitățile concrete de tranziție de la comunism la post-comunism se pretează unei analize comparate, menite a sublinia specificitățile și punctele de conexiune, cu atât mai mult cu cât imaginea de bloc, de întreg a țărilor foste satelit URSS nu se suprapune modului în care s-a realizat această tranziție. Această analiză comparată va avea în vedere următoarele variabile: tipul de regim politic (trăsături comune, particularități), tendințe anterioare de reformare a sistemului, rolul negocierilor în procesul de tranziție, tipul de tranziție (pașnică/violentă), rolul societății civile, soarta ulterioară a Partidului Comunist, raportul elite-mase, revolte, mișcări de mase anterioare, prezența/absența foștilor disidenți în noile structuri de conducere, cadrul constituțional de desfășurare a tranziției, primele alegeri, modul de instituire a noilor structuri de putere, configurația opoziției, sensul tranziției („top down/ bottom up”). Elementele legate mai ales de rolul intelectualilor critici, al elitelor și, în puține cazuri, de mișcări largi, de masă, sunt importante de subliniat pentru a vedea în ce măsură perioada totalitară a fost lipsită sau nu de revolte de masă, văzute nu neapărat ca o contrapondere la activitatea elitelor, ci ca o manifestare a altei forme de protest, uneori ca rod al colaborării cu disidenții, ca o reprezentare a aceleiași motivații- nemulțumirea față de un sistem care anulează „trăirea în adevăr”. Momentul conexiunii dintre cele două direcții ale „polisului paralel” se va concretiza în 1989. Revolte anterioare, de masă, sunt cele din Polonia (1980-1981- rolul Solidarității fiind unul central în constituirea rezistenței în fața regimului), și în România (greva minerilor din Valea Jiului din 1977, revolta brașovenilor din 1987). Polonia a fost prima dintre țările comuniste în care s-a instalat, pe cale pașnică, un guvern necomunist, în septembrie 1989. Sfârșitul nonviolent al regimului autoritar a fost posibil în Polonia pentru că au existat grupuri, atât în elită puterii, cât și în opoziție, care au înțeles nevoia compromisului. Compromisul a luat forma negocierilor între guvern și Solidaritatea, începute în februarie 1989, finalizate cu un acord politic care prevedea relegalizarea Solidarității, alegeri complete libere pentru Senat. Alegerile din iunie 1989 sunt câștigate de Solidaritatea, Jaruzleski e obligat să demisioneze și Lech Walesa e ales președinte. Tranziția pașnică a cuprins ca etapă și menținerea temporară a elementului comunist la putere.

România nu a cunoscut o tranziție pașnică și nici nu a traversat etapa negocierii cu fostele structuri de putere. Pentru prima dată în istorie un regim comunist a fost înlăturat cu succes, în mod violent. Un aparat de represiune foarte dur, o societate civilă fragilă, nesudată, lipsa reformismului, atomizarea societății sunt trăsăturile unei dictaturi greu de înlăturat. Prăbușirea regimului său a fost rezultatul unor greșeli majore: convingerea că

românii vor îndura orice suferință, oricât de mare, fără nici un murmur; prezumția că interesele geopolitice ale Estului și Vestului vor rămâne neschimbate; convingerea că naționalismul comunist promovat de Ceaușescu era o bază sigură; greșeala de a considera că orice con

flict constant promovat de putere, în cadrul societății românești, va neutraliza orice opoziție împotriva regimului; greșeala de a crede că utilizarea forței va înfrânge revolta din Timișoara, dar cruzimea masacrului a aprins opoziția în întreaga țară, încrederea deplină în armată, care însă fusese constant denigrată și deprofesionalizată. Violența revoluției românești este văzută de Stelian Tănase, de pildă, drept o certificare a imposibilității dialog dintre elite și societate în perioada ceaușistă.

În lumina acestor considerații, între natura regimului și tipul de tranziție se poate stabili o conexiune; natura regimului comunist (dictatorial sau doar autoritar) din țările comuniste a determinat modul de succesiune la putere (negociere, demisie forțată, violență reciprocă stat-societate). În cazul Poloniei a predominat o tranziție pașnică, rezultat al negocierilor politice și al compromisului, care a înlăturat structurile comuniste de putere sau le-au menținut pentru o perioadă provizorie, curmată de alegeri libere sau parțial libere. Legitimarea s-a bazat așadar pe negociere politică și consens general, iar *de jure* prin amendamente constituționale.

În aceste circumstanțe, nașterea Solidarității în Polonia a reprezentat un adevărat moment crucial. Crearea acesteia, precedată de activitățile KOR-ului, a demonstrat că până și sub regimurile brejneviste, letargia intelectuală și cantonarea într-o paralizie a practicilor politice puteau fi evitate, că mai existau căi de a slăbi strânsoarea sistemului asupra vieții sociale. Pentru înțelegerea dezvoltării inițiativelor societății civile, trebuie ținut seama de rolul latentelor instituții independente din Polonia, în primul rând de Biserica Catolică și cercurile laice ale intelectualității. Alte elemente de luat în considerare au fost legăturile din ce în ce mai bune între militanții civici polonezi și sursele de sprijin și informare vest-europene și americane, inclusiv revista *Kultura*, editată la Paris, care asigura puntea de legătură a intelectualității critice din interiorul Poloniei cu cea din exterior.

În România, a fost o revoltă violentă împotriva unui om și a sistemului său, născută din disperare, urmată de o rapidă (și probabil planificată) preluare a puterii.

Disidența reprezintă o deosebire față de opiniile majorității unei colectivități , unei organizații etc, din care face parte cineva. Grup de persoane care au o opinie separată

față de majoritatea membrilor colectivității, organizației etc, din care fac parte, sciziune ivită prin acțiunea unui astfel de grup
(*lat. dissidentia*)¹

Cu excepția Poloniei, foștii disidenți nu joacă decât un rol simbolic în politica reală, iar reprezentanții acestora, precum Walesa, Havel sunt considerați comuniști, trădători sau agenți.

Disidența a fost o anomalie. Disidenții au dus o viață în care satisfacțiile, succesele, înfrângerile și frustrările au fost foarte diferite de cele simțite de populație în general. În timp ce o parte din intelectuali căutau avansarea, faima de autor, etc, satisfacția altora consta în broșuri, imprimare primitiv, iar succesul însemna distribuirea câtorva sute de copii înainte să apară poliția secretă. Trebuie să clarificăm un aspect al definiției, care este deseori eludat în România. În literatura de specialitate produsă în Occident - singurul loc în care se putea scrie în libertate pe această temă înainte de 1989 - conceptelor de disident/disidență, deși preluate din jurnalism, li s-a asociat un înțeles precis și unanim acceptat de către cei care studiau comunismul. Astfel, un disident este o persoană aflată în dezacord cu fundamentele ideologice, politice, economice sau morale pe care se bazează societatea în care trăiește, dar care nu numai că gândește diferit, dar și declară acest lucru în public, nu doar în familie sau în cercul privat al celor mai apropiați prieteni². În acest sens, mai trebuie adăugat că, în general, disidenții trebuiau să fie și oameni ai condeiului, persoane cu un anumit grad de educație, care să fie capabile să articuleze în scris criticile față de sistemul comunist și, mai ales, să le facă inteligibile unei audiențe străine³.

Pe scurt, disidenții, cel puțin cei care au ajuns să fie cunoscuți ca atare, au fost ceea ce am putea numi intelectuali publici. Termenul de disident ca atare nu a fost inventat de cei care puteau fi încadrați în această categorie. Mai mult, termenul a fost adoptat fără entuziasm de către cei în cauză din nevoia de a-și autodefini propriile acțiuni protestatere într-un limbaj comun cu occidentalii. Cu toate acestea, este un termen care, în sensul precizat mai sus - de persoană care își exprimă public dezacordul cu regimul communist - a făcut carieră până în 1989, fiind preluat din jurnalism în mediile universitare și politice. În România, definiția aceasta este departe de a fi folosită consecvent. Datorită faptului că

1DEX p 270

2Deși inițial termenul se referea mai degrabă la membrii marcantă de partid care deviaseră de la ideologia oficială, termenul de disident a ajuns să-i desemneze cu precădere pe cei din afara partidului care, încurajați de contextul internațional post-Helsinki, îndrăzneau să-și facă publice opiniile critice la adresa regimului. Vezi definiția dată termenului de disident de Roy Medvedev în *On Soviet Dissent*, London, Constable, 1980, 1.

3Vezi definiția dată de Havel în eseul său *The Power of the Powerless*, 3.

românii ce se încadrează în strictă accepțiune a termenului – disidenții sunt cei care au criticat deschis, "în gura mare", comunismul, asumându-și toate riscurile care decurgeau de aici - au fost în număr foarte mic, definiția a fost folosită după 1989 și cu referire la persoane care nu și-au făcut niciodată publice opiniile critice, dar care, spre deosebire de mulți alții, nici nu au ridicat osanale regimului. În cele ce urmează, disidența din România comunistă va fi analizată în sensul discutat mai sus și unanim acceptat de către cei care au urmărit evoluția blocului sovietic în anii 1970 și 1980.

Disidenții au contestat eficiența reformelor, considerate de restul populației ca fiind singura salvare posibilă. Prin insistența lor asupra drepturilor și libertăților au contestat discursul politic dominant, bazat pe interese și pe putere nedisimulată, precum și faptul că au contestat presupunerea tacită ca orice împotrivire era atât de periculoasă încât era imposibilă. Disidența a contestat poziția morală a celor care se opuneau în mod tacit regimului comunist, dar nu îndrăzneau să întreprindă nimic în acest sens. Mesajul disidenților era în cele mai multe cazuri "să vă fie rușine!" adresat majorității spectatoare. Activitățile disidente au contestat o altă presupunere a populației, și anume părerea, împărtășită unanim ca, politica în ansamblu este dezgustătoare, ca civismul nu exista, ca legea exista doar pentru cei puternici etc. Acești disidenți, este evident, că sunt pregătiți pentru sacrificii pentru convingerile lor politice.⁴ Disidenții au început să vorbească despre "polisul paralel", "sfera publică paralelă", "subcultura disidentă" și altele de acest fel. De parcă ar fi fost satisfăcuți de echivoca lumea a avangardei politice, artistice și morale. Modul lor de protest, prin ocuparea zonelor publice, greva foamei, nesupunerea lor civilă sunt câteva din formele lor de manifestare. Disidenții vorbeau limbi străine. Deși disidența nu a provocat colapsul regimului comunist, ea a fost fără îndoială un fenomen istoric important. Erau voci neînsemnate, dar ele au dovedit prin simplul fapt de a se fi exprimat ca problema libertății și a dreptății a rămas universală, ca socialismul de stat nu era o structură permanentă, înrădăcinată în tradițiile inefabile ale Estului⁵. Ei au arătat că au existat, în cele din urmă, împotrivire și critica împotriva modernității pervertite. Totul a început printr-o bătălie aparent marginală pentru libertatea de exprimare împotriva cenzurii. Au abundat pseudonimele, datările false, activitățile de contrabandă. Disidenții au ajuns să înțeleagă că nu era suficient să dezoare planurile poliției secrete comuniste și să

4 Vladimir Tismăneanu, *Revoluțiile din 1989 între trecut și viitor*, (ed Polirom, 2005), 199

5 Vladimir Tismăneanu, *Revoluțiile din 1989 între trecut și viitor*, (ed Polirom, 2005), 199

gaseaca pe plan intern un auditoriu entuziast, gata de sacrificiu. Pentru a câștiga influența internațională, ei trebuiau să-i mulțumească pe editori, redactori, jurnaliști etc.⁶

Retorica disidenta a evoluat de la oratoria independentă moralistă ca orientare politică a anilor 1956-1968, care un jargon al liberalismului centrat pe drepturi. A devenit o apărare conștientă a minorității virtuoză care trăia în “polisul paralel” și astfel accentul s-a mutat de pe consiliile muncitorești și autoadministrare pe vizele de călătorie și toleranța pentru seminariile clandestine despre Heidegger.⁷

Cum putem înțelege gândirea politică exprimată în condiții de lipsă de libertate, amenințări și persecuție? Această problemă a fost analizată de Leo Strauss în cartea sa *Persecution and the Art of Writing* (1952), afirmând la un moment dat : “persecuția da naștere unei tehnici speciale a scrisului și , totodată, unui gen aparte de literatură, în care adevărul despre toate lucrurile esențiale este prezentat exclusiv printre rânduri. Această literatură nu se adresează tuturor cititorilor, ci numai celor de încredere și inteligenți. Oferă toate avantajele unei comunicări private fără a avea marele ei dezavantaj- acela că ajunge numai la cunoscuții scriitorului. Are toate avantajele comunicării publice fără a avea dezavantajul ei cel mai mare- pedeapsa capitală pentru autor”⁸

Una dintre tacticile disidenților a fost aceea de a estompa în mod intenționat granițele dintre disidenta și critica reformista pentru a-i curta pe aliații potențiali și de a-i încuraja pe cititorii mai timizi. Tot Leo Strauss afirma într-un alt eseu din aceeași carte “*How to Study Spinoza's Theologico- Political Treatise*” :a înțelege dacă o anumită afirmație este ironică sau este o minciună, tine de interpretarea afirmației, în timp ce a înțelege că o anumită afirmație se bazează pe o greșeală sau este, în mod inconștient, expresia unei dorințe, a unui interes , a unei prejudecăți sau a unei situații istorice, tine de explicarea ei⁹.

În numeroase studii științifice și cercetări apare în dreptul noțiunii “disidenta” termenul de “rezistență”. Astfel se produce un efect direct și clar de legitimare- disidenții români anticomunista nu au constituit , de fapt, rezistența, împotriva regimului comunist. Putem observa că regimul lui Ceaușescu nu s-a mai bazat pe teroare pură dirijată de Securitate, ci pe cooptare, dar în același timp că România a fost sub o constrângere fără egal în blocul sovietic. Cele mai importante manifestări împotriva regimului, adevărate

6 Vladimir Tismăneanu, *Revoluțiile din 1989 între trecut și viitor*, (ed Polirom, 2005), 199

7 Vladimir Tismăneanu, *Revoluțiile din 1989 între trecut și viitor*, (ed Polirom, 2005), 199

8 <http://www.scribd.com/doc/39061038/Leo-Strauss-Persecution-and-the-Art-of-Writing>

9 <http://www.scribd.com/doc/39061038/Leo-Strauss-Persecution-and-the-Art-of-Writing>

acte de curaj soldate cu represiuni directe : greva minerilor din Valea Jiului din 1977, inițiativa Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii din 1979, seria de greve muncitorești din 1980-1981, 1983 și 1986-1987, revolta muncitorească de la Brașov din 15 noiembrie 1987 sunt codate sub titulatura de “proteste muncitorești”¹⁰(în România) sau revolta din decembrie 1980, opoziția muncitorilor 1976, revoluția Solidarității 1980 (în Polonia). În ceea ce privește presiunea exercitată de regim asupra intelectualilor pe de o parte se susține că “nu s-a folosit forța pentru reprimarea grevei”, însă pe de altă parte “până la 4000 de oameni dintre participanții la revoltă au fost forțați să se mute din Valea Jiului “, principalii animatori ai grevei au fost în final arestați, judecați și condamnați”, “exista și cazuri în care s-a mers până la lichidare fizică”¹¹.

Disidenta, adică dezacordul cu puterea dominantă, însemna rareori confruntarea deschisă și mult mai rar opoziția violentă. În Polonia societatea civilă, sprijinindu-se pe biserica, a încercat să creeze un adevărat contrasistem față de comunismul de atitudini.¹²

În cursul anilor 1970 se produce un puternic reviriment religios în Lituania și Polonia, mai atenuat, dar sensibil în România, Cehoslovacia și Ungaria, și perceptibil până în Bulgaria și Albania. Un semn concret al vitalității religioase îl reprezenta atunci înmulțirea petițiilor adresate de credincioși autorităților. În Polonia se observă o creștere a influenței Bisericii și se confirmă rolul religiei ca liant național. Numeroasele vizite ale noului papa Ioan Paul al II-lea sunt dovada. Biserica poloneză apare drept unica forță de coagulare capabilă să dinamizeze majoritatea populației. La fel ca aspirațiile religioase, cele naționaliste nu s-au stins sau diminuat deloc în rândurile populației din Europa comunistă, în ciuda a ceea ce afirmă autoritățile. Există trei mari tipuri de frustrări de identitate care frământă societățile civile din aceste țări: frustrări care țin de politicile discriminatorii ale guvernelor comuniste (de exemplu polonezii din Lituania care ar fi dorit să se întoarcă în țara lor, sau maghiarii de pe teritoriul României trăiau discriminatoriu); tensiuni interetnice negate și ele de autorități; respingerea tutelei sovietice asupra tuturor statelor din Europa de Est

Este notabil de asemenea dezechilibrul dintre lipsa de reacție și solidarizare a intelectualilor cu muncitorii reprimați și interesul repetat pe care l-au avut muncitorii față

10 Vasile Ernu, și alții, *Iluzia anticomunismului Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu*. Ed. Cartier istoric 254

11 CPADCR, Capitolul “Disidența în regimul comunist. Considerații generale: disidența, rezistența, exil, cooptare”, 365

12 Jean Francois Soulin *Istoria Europei de Est de la al doilea război mondial până în prezent*. (ed. Polirom 2008). 104

de scrisorile și acțiunile disidenților intelectuali. Clasa muncitorească a constituit în mod constant, în ciuda celor mai brutale represiuni, principala forță de rezistență împotriva regimului – ignorată însă, de cele mai multe ori, de intelectualii disidenți ce aveau să constituie “contraelita”. Există o gravă carență etică a disidenților intelectuali români deoarece în postcomunism muncitorimea dispare, pur și simplu, ca termen și categorie- în ciuda faptului că aceasta a constituit principalul actor revoluționar din 1989.

Comunismul devine simbolul negativ al trecutului. Lecția desprinsă de intelectualii anticomuniști din istoria disidenței românești împotriva totalitarismului pare să includă, negarea rezistențelor reale pornite de jos în sus, ignorarea factorilor actuali ai puterii și crezul în necesitatea absolută a unei colonizări ideologice. Negarea totală a posibilității unei modernități a propriei istorii comuniste și ignorarea totală a posibilelor câștiguri ale vieții cotidiene sub comunism și a celor mai consistente focare de rezistență devin, astfel, nucleul de legitimare al unei noi elite fantasmatică, capabile să asimileze total adevărul spirit al istoriei. “ ca și când cel care a călcat în noroi ar încerca să se spele cu noroi”¹³

Trebuie luată în considerare semnificația și importanța numeroaselor declarații, luări de poziție sau acțiuni ale unor români care au avut curajul să-și asume confruntarea cu regimul comunist și consistentul sau aparat represiv. Din păcate însă, o mare parte a acțiunilor acestor români au fost uitate sau au avut efecte limitate în timp și spațiu datorită intervenției imediate și brutale a autorităților. Trebuie amintite acțiunile unor importanți disidenți precum Doina Cornea, Paul Goma, Vasile Paraschiv, sau Radu Filipescu, Dorin Tudoran.

Un exemplu elocvent de curaj de a înfrunța în mod direct un mecanism al distrugerii și supunerii clădit de regimul comunist este Doina Cornea care a intrat pentru prima dată în vizorul autorităților în 1949, când era studentă în primul an la Cluj. Agenții securității descoperă o circulară care îi îndemna pe credincioșii greco-catolici la rezistență, după ce biserica greco-catolică fusese desființată prin decret de către comuniști. În privința arestării din 1949, dosarul de urmărire informativă conține doar câteva file. Deși, conform spuselor disidenței, în dosar ar trebui să se afle aproximativ 30 de declarații redactate în luna anchetei. Momentan în arhiva CNSAS se regăsește doar una singură, din data de 3 ianuarie 1949, în care tână de pe atunci susține că nu cunoaște identitatea persoanei de la

13 Vasile Ernu și alții, *Iluzia anticomunismului Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu* Ed. Cartier istoric 268

care a primit scrisoarea¹⁴. Câțiva ani mai târziu, mai exact pe data de 22 august 1982 este difuzată prima scrisoare publică la Radio Europa Liberă în cadrul emisiunii *De vorbă cu ascultătorii*. Începând cu această dată vor începe repercusiunile asupra acestei disidente. Pentru moment primește doar o amendă în valoare de 500 lei. Ulterior, după fiecare scrisoare trimisă la Europa Liberă aceasta este chemată de Securitate la interogatoriu. Următoarea măsură luată împotriva Doinei Cornea este destituirea acesteia de la Catedra de Franceză a Facultății de Litere după solicitarea “îndepărtării ei definitive din învățământ”. Mai târziu este declanșată o campanie pentru izolarea ei de familie și prieteni, între timp este vizitată de niște prieteni care au venit în “interes de serviciu” I se oferă spre traducere o lucrarea de

specialitate cu scopul de a-i ocupa timpul. Amenințările venite din partea poliției politice se răsfrâng asupra familiei opozantei. Fiul acesteia este chemat la interogatoriu după publicarea fiecărei scrisori și atenționat că va fi concediat dacă mama să nu încetează. Interogatoriile, amenzile și anchetele reprezentau deja ordinea normală a lucrurilor. Este considerată “un element fanatic” și astfel se decide instalarea microfoanelor în casa acesteia pentru a verifica dacă colaboratorii își îndeplinesc atribuțiile. În rapoartele poliției politice se poate observa că există constant afirmația că disidenta ar fi nebună.

Ca o paranteză și completare a imaginii de ansamblu a situației în care se regăsea disidenta Doina Cornea, ideea de a fi considerat nebun era o formă de reprimare a disidenților din România în anii regimului Ceaușescu – în acest scop erau folosite azilele psihiatrice¹⁵. Internările forțate erau reglementate, în România socialistă, prin Decretul nr.12/1965 care decidea internarea în spitalele de psihiatrie a unei persoane ce reprezenta un pericol pentru sine sau pentru ceilalți. Această reglementare avea un scop în principal preventiv să împiedice trecerea la fapte. Art. 114 din Codul Penal, permitea reglementarea, prin internarea “până la vindecare”, a situației persoanelor care comiseseră deja fapte ce cădeau sub incidența legii¹⁶ Codul penal român 1969 permitea desemnarea ca infracțiuni a unor acțiuni considerate, în opțiunea legislatorului crime: art 166 prevedea pedeapsa cu închisoarea de la 5 la 15 ani și interzicerea unor drepturi pentru “propaganda cu caracter fascist săvârșită prin orice mijloace, public” precum și pentru “propagandă sau

14 Ruxandra Cesereanu *Comunism și represiune în România- istoria tematică a unui fratricid național* (ed Polirom 2006) ,284

15 Ruxandra Cesereanu *Comunism și represiune în România- istoria tematică a unui fratricid național* (ed Polirom 2006) , 208

16 Vasile Paraschiv, *Lupta mea pentru sindicatele libere în România. Terorismul organizat de statul comunist*, Polirom, Iasi,2005.43

întreprinderea oricărei acțiuni pentru schimbarea orânduirii socialiste sau din care ar rezulta un pericol pentru securitatea statului”. Este vorba de o politică de stat prin care se dovedea că dictatorul era pus la curent cu activitățile disidenților. Aceasta înăbușire includea și alte mijloace, precum criticarea de către colectivul de muncă, arestările dar și tortură. (erau 4 spitale DR. Petru Groza, Poiana Mare, Jilava, Dr. Marinescu).

Revenind la disidenta Doina Cornea întrucât cenzurarea corespondentei numai reprezintă ceva neobișnuit îi este decuplat telefonul pentru a-i fi și mai mult restricționate legăturile cu alte persoane. Spre sfârșitul anilor 80 au început scrisorile de amenințare. Pentru a nu mai fi acuzați în presa străină că cenzurează corespondenta disidentei, aceștia apelează la metoda plastografierii scoțând astfel pasajele care “prejudiciau” regimul comunist. În 1987 Doina Cornea este arestată împreună cu fiul ei, Horațiu Iuhas, fiind acuzați de “ propagandă împotriva orânduirii socialiste și instigare publică și apologia infracțiunilor”.

Astfel prin actiunile disidentei Doina Cornea a putut fi demonstrată dezumanizarea regimului comunist din România, care a apelat la diverse tactici de discreditare și dezavuarea atitudinii sale civice. Începând de la utilizarea forței și până la încercarea de a-i recruta ca informatori pe fiul și soțul acesteia nu se poate vorbi decât despre lipsa de scrupule a sistemului¹⁷.

Dorin Tudoran afirma că “ sub comunism, a publica o carte bună înseamnă a face politica! A rezista comandamentelor din ce în ce mai absurde, mai reacționare, în redacții sau în consiliul uniunii însemna drumul spre o disidentă din ce în ce mai marcată, cu riscuri din ce în ce mai mari, pierderea dreptului la publicare, izolare, panda organizată, și apoi ... alcoolul sau exilul”.

În Polonia și Cehoslovacia foști disidenți vor deveni chiar președinți ai țării. În perioada apariției formelor de disidență individuală și colectivă atât în România, cât și în Polonia, demoralizarea și chiar disperarea erau endemice, nomenclaturii sau grupurile conducătoare erau hotărâți să rămână la putere cu orice preț. S-a încercat marginalizarea tuturor formelor de activism politic care apăreau.

17 Ruxandra Cesereanu *Comunism și represiune în România- istoria tematică a unui fraticid național* (ed Polirom 2006), 292

Bibliografie:

I. Lucrări speciale:

1. Florin Abraham, Transformarea României: 1989-2006 : rolul factorilor externi, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2006
2. Romulus Brâncoveanu, „Democrația românească” teorie și metodă în Sfera Politicii anulXII(2004),nr113,
3. Zbigniew Brzezinski, Europa Centrală și de Est în ciclul tranziției, București: Diogene. 1995
4. Ruxandra Cesereanu Comunism și represiune în România- istoria tematică a unui fratricid național, ed Polirom 2006
5. Claude Karnoough, Comunism/postcomunism și modernitate târzie, Iași: Polirom. 2000
6. Ioan Mărginean, [Analiză comparativă a politicilor sociale din România - țări în tranziție - țările U.E.](#); colectiv de autori Daniel Arpinte, Laura Bălănescu și Ciprian Bădescu ... [et al, Bucuresti ; CASPIS, 2002
7. Vladimir Pasti, The challenges of transition : Romania in transition ; English translation by Fraga Cheva Cusin, Boulder : East European Monographs, 1997
8. Vasile Paraschiv, Lupta mea pentru sindicatele libere în [România](#). Terorismul organizat de statul comunist, Polirom, Iasi, 2005
9. Mihai Retegan, 1989: principiul dominoului, București: Ed. Fundației Culturale Române. 2000
10. Jean-Francois Soulet, Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre, Iași: Polirom. 1998

II. Lucrări generale:

1. Vladimir Tismaneanu, Pavel Dan, Reinventarea politicului: Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel Collegium (Iași) Volume 7 of Collegium (Iași, Romania) Polirom, 1997
2. Vladimir Tismaneanu, Revoluțiile din 1989 între trecut și viitor ed Polirom 2005
3. Vasile Ernu, Costi Rogozanu, Ciprian Siulea, și alții Iluzia anticomunismului Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu, Ed. Cartier istoric

III. Surse electronice:

1. <http://www.scribd.com/doc/39061038/Leo-Strauss-Persecution-and-the-Art-of-Writing>